

De Nederlandse innovatiepositie

Telkens als de conjunctuur hapert of ons land in een recessie belandt laat de discussie over het achterblijvende innovatieklimaat en onze kwetsbare concurrentiepositie weer op. Een belangrijke vraag daarbij is of de innovatiekracht van onze economie wel groot genoeg is. Daarom gaat dit themabericht in op de mogelijkheden om met gericht beleid de innovatiepositie van ons land te versterken.¹

De Nederlandse innovatiepositie

Anno 2004 levert een sterkte-zwakke analyse van de Nederlandse innovatiepositie een gemengd beeld op. Om te beginnen de *sterke punten*. De kwaliteit van het wetenschappelijk onderzoek in ons land is in het algemeen goed. Ook scoort Nederland relatief goed bij patenten. Een volgend pluspunt is dat ons land een relatief hoge mate van medefinanciering van publiek toegepast onderzoek door het bedrijfsleven kent. Ook hebben Nederlanders goede toegang tot ICT en zijn er veel internetaansluitingen. Verder kent ons land veel hoogopgeleide kenniswerkers. Het bedrijfsleven in ons land, inclusief het MKB, kent voor wat betreft de financiering van haar activiteiten in het algemeen geen knelpunten van belang.

Daar tegenover staat echter een serie *zwakke punten*. Ten eerste kennen Nederlandse bedrijven een achterstand in R&D-intensiteit in vergelijking met hun belangrijkste buitenlandse concurrenten. Daarbij vindt een groeiend deel van hun R&D-inspanningen plaats in het buitenland.

Ondanks de vele kenniswerkers, bestaat er een steeds nijpender tekort aan bèta's, technici en R&D-ers. Niet alleen werkt dit belemmerend voor innovatie, maar het dreigt ook te leiden tot verlies van hoogwaardige werkgelegenheid aan het buitenland.

Vergeleken met het buitenland daalt het relatieve opleidingsniveau van de Nederlandse beroepsbevolking. Ook krijgt men de indruk dat de kwaliteit van het Nederlandse onderwijs gestaag afbrokkelt. De talenkennis van de Nederlander neemt af, waar die

De 'e-readiness' van Nederland

Jaarlijks publiceert de Economist Intelligence Unit een ranglijst, waarop staat hoe het met het ICT-klimaat in 64 landen is gesteld. Deze ranglijst wordt opgesteld aan de hand van 110 kwalitatieve en kwantitatieve indicatoren. Nederland scoort met een 8^e plaats tamelijk hoog, al is vergeleken met de 3^e plaats in 2003 wel sprake van een duidelijke daling. Anno 2004 moet ons land de Scandinavische landen, het VK, de VS en Singapore laten voorgaan. Met name het ondernemingsklimaat in ons land komt bij dit onderzoek met een 2^e plaats als erg goed (!) uit de bus. Relatief slecht is de score op het vlak van de wet- en regelgeving (15).

Als de overheid het voortouw neemt door intensief het internet te gebruiken als communicatie- en transactiekanaal met de bevolking, heeft dit een sterk positieve uitwerking op alle aspecten van de 'e-readiness' van een land. In ons land is de belastingdienst hiervan een goed voorbeeld. Ook het bankwezen kan een belangrijke rol spelen bij het laten inburgeren van bijvoorbeeld internetgebruik. Het Nederlandse bankwezen is hierin ver gevorderd, met de Rabobank als grootste internetbank voorop.

in het buitenland juist verbetert. Hierdoor dreigt ons land een belangrijk wapen in de strijd om het aantrekken van buitenlandse investeringen (een belangrijke bron van internationale kennisoverdracht) te verliezen. Procedures, zoals het aanvragen van patenten, zijn in ons land vaak duur en langlopend, zeker in vergelijking met de VS.

De resultaten van het Nederlandse wetenschappelijk onderzoek zijn vaak van hoge kwaliteit, maar worden onvoldoende benut. Dit komt mede doordat er zwakke punten in de wisselwerking tussen kennisinfrastructuur en bedrijfsleven bestaan. De financiering van innovatie is in zoverre problematisch, dat nieuwe startende bedrijven moeilijk toegang hebben tot bancaire krediet. Hoewel in de praktijk het leeuwendeel van de innovaties binnen bestaande bedrijven plaatsvindt, die veelal over meer dan voldoende financieringsmiddelen beschikken, is de financiering van starters een belangrijk aandachtspunt.

¹ Dit themabericht is gebaseerd op de studie 'Innoveren om te presteren', die de Rabobank ter gelegenheid van de uitreiking van de Herman Wijffels Innovatieprijs heeft gepubliceerd.

De fysieke infrastructuur van ons land slijt dicht en knelpunten worden, vooral vanuit budgettaire overwegingen, onvoldoende voortvarend aangepakt. Ook hier lopen procedures vaak extreem lang. Het bedrijfsleven heeft te lijden onder een overmaat van administratieve lasten en – deels tegenstrijdige - regelgeving.

De macro-economische omgeving draagt de laatste jaren niet bij aan een gunstig innovatieklimaat. Deels heeft dit conjuncturele oorzaken, maar voor een deel betreft dit ook beleidsmatige aspecten, zoals:

1. Het al te grote belang dat in het beleid wordt gehecht aan korte termijn budgettaire overwegingen, waardoor investeringen in infrastructuur en onderwijs traag worden uitgevoerd;
2. De grote nadruk op loonmatiging, die weliswaar gunstig is voor bedrijven aan het einde van hun innovatiecyclus (en derhalve vooral concurreren op kosten), maar die de voor het innovatieklimaat zo belangrijke dynamiek van de binnenlandse bestedingen negatief beïnvloedt;
3. De nadruk op traditionele oplossingen voor nieuwe vraagstukken. De problemen van de 21e eeuw worden vaak nog aangevlogen met oplossingen uit de 20e eeuw. Voorbeelden zijn de Betuwelijn en de traditionele benadering van de fileproblematiek (meer asfalt). Tegelijkertijd loopt ons land achter met hoge-snelheidstreinen, onbemand openbaar vervoer, rekeningrijden en zijn ook de mogelijkheden voor thuis- en telewerken bij lange na niet allemaal benut.

Innovatiecultuur

Uit internationaal vergelijkend onderzoek blijkt, dat ons land geen echte innovatiecultuur kent. En dan gaat het niet alleen om zaken als de kennisinfrastructuur of de uitgaven aan R&D, maar meer om psychologische factoren, die bepalen of nieuwe technologieën snel voet aan de grond krijgen of niet. Daarbij gaat het om zaken als de houding van de consumenten ten opzichte van nieuwigheden, de rol van de overheid als opdrachtgever, en of wordt getolereerd dat partijen met gevestigde belangen in oude technologieën of werkwijzen vernieuwing tegenhouden. Zo blijven nieuwe innovaties door toedoen van dergelijke partijen soms jarenlang op de plank liggen. Een ander aspect, waar het Ministerie van

Economische Zaken onlangs ook nog op heeft gewezen, is de houding ten opzichte van ondernemers die failliet zijn gegaan. In ons land is de houding ten opzichte van gefailleerde ondernemers erg negatief, wat ondernemen ontmoedigt.

De Nederlandse overheidssector zelf is in het algemeen weinig innovatief, met het Ministerie van Financiën als belangrijke positieve uitzondering. Met name in haar aanbestedingsbeleid zou de overheid zich ondernemender kunnen opstellen.

Beleidsaanbevelingen

De overheid kan in meerdere opzichten zorgdragen voor een gunstiger ondernemings- en innovatieklimaat. Daarbij kan worden gedacht aan de volgende zaken:

1. Knelpunten in infrastructuur dienen voortvarend aangepakt te worden, zo mogelijk met gebruikmaking van moderne technologieën.
2. Minder eenzijdige nadruk op loonmatiging als instrument van het economisch beleid. Daarbij hoort ook acceptatie van een meer gedifferentieerde loonontwikkeling tussen en binnen sectoren, als schaarste daartoe noopt.
3. Het stelsel aan subsidieregelingen dient verregaand te worden vereenvoudigd. Het huidige stelsel is ineffectief en weinig transparant. Het kan dan ook beter worden vervangen door een kredietgarantiestelsel.
4. Het klimaat voor startende ondernemingen kan worden verbeterd door starters generiek de eerste drie jaar van hun bestaan vrijstelling van omzet- en winstbelasting te geven.
5. Om het ondernemerschap verder aan te moedigen zou de overheid het werklozen moeten toestaan een bedrijf te beginnen, zonder dat zich dit direct vertaalt in het verlies van uitkering.

Meer specifieke maatregelen:

1. De talenkennis kan worden bevorderd door te verplichten dat iedereen, ongeacht de studierichting, op school eindexamen moet doen in minstens twee moderne vreemde talen.
2. Administratieve lastenverlichting voor het bedrijfsleven en het afschaffen van tegenstrijdige regelgeving dient een hoge prioriteit te krijgen. Dit actiepunt is recentelijk overigens voortvarend

opgepakt door de Ministeries van Financiën en Economische Zaken. Wel moet het worden uitgebreid met de volgende speerpunten:

- 2.1. Stroomlijning en versnelling, alsmede kostenverlaging van patentaanvragen
- 2.2. Snellere procedures en lagere kosten voor buitenlandse studenten en kenniswerkers die naar Nederland willen komen.
3. Veel scholieren lijken te denken dat een bèta of technische studie te zwaar is. Ook hebben bèta en technische beroepen onder scholieren een slecht imago. Daarom moet reeds op de middelbare school meer tijd worden ingeruimd voor bèta en technische vakken. Voorts kan men de studies in de bèta en technische richtingen aantrekkelijker maken door nog sterkere financiële prikkels, bijvoorbeeld door een lager collegegeld of beter nog kwijtschelding van studieschuld bij succesvolle afronding van de studie en aanvaarding van een baan in Nederland. Studenten moeten in geval van moeilijker opleidingen meer tijd krijgen voor hun studie, met meer ruimte voor praktijkstages in het bedrijfsleven. Het negatieve imago van beroepen met een technische achtergrond kan worden bestreden door meer voorlichting te geven over de arbeidsmarktperspectieven. Verder moet in de opleiding zelf nog meer aandacht aan bedrijfskundige invalshoeken worden besteed, zodat de ‘techneut’ van de toekomst van meet af aan de taal van de ondernemer verstaat en spreekt.
4. Het blijkt in de praktijk dat mensen met een bèta-profiel belemmeringen op de arbeidsmarkt ondervinden. Er zijn relatief beperkte carrièremogelijkheden voor bèta's, technici en R&D-ers en er is sprake van een geringe mobiliteit van kenniswerkers tussen bedrijven en publieke kennisinstellingen zoals universiteiten. Door in de beloning te differentiëren ten faveure van mensen met een technische achtergrond kan zonder twijfel een groter aanbod van bèta's en ander technisch opgeleid personeel worden losgemaakt. Deze differentiatie zal ook in de publieke sector, dus bijvoorbeeld in het onderwijs, moeten worden doorgevoerd. Het moet, ook in financiële zin, aantrekkelijk zijn om een loopbaan in onderzoek of onderwijs te

ambieëren. Als docenten voor bèta-vakken schaars zijn, moeten zij relatief hoger worden beloond. Overigens is deze trend in de praktijk bij veel scholen al in gang gezet.

5. De uitwisseling tussen bedrijfsleven, universiteiten en andere kennisinstellingen kan worden bevorderd door uitwisselingsprogramma's te organiseren. Daarbij is financiële ondersteuning van overheidswege nodig, bijvoorbeeld om te bevorderen dat onderzoekers bij het bedrijfsleven tijdelijk gedetacheerd kunnen worden bij onderzoeksinstellingen en vice versa.

Goed bedoelde overheidsinitiatieven

De Nederlandse overheid heeft in de loop der tijd tal van initiatieven en regelingen ingevoerd om innovatie in het bedrijfsleven te stimuleren. Veel van deze goedbedoelde initiatieven smoren vaak in bureaucratie en ondoorzichtigheid. Door teveel voorwaarden vooraf en trage procedures blijven regelingen onderbenut.

Een belangrijke regeling, die door sommigen – w.o. het Ministerie van EZ - als een succes wordt gezien, betreft de Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelingswerk (WBSO). Uit onderzoek blijkt echter, dat tegenover iedere honderd euro die de overheid uitgeeft in het kader van de WBSO slechts 1 á 2 euro aan uitgaven voor Onderzoeks- en Ontwikkelingswerk in de particuliere sector staat. Een weinig indrukwekkend rendement van hooguit 2%. Alleen al uit het feit dat in ons land honderden adviseurs hun dagelijks brood verdienen met het wegwijs maken van ondernemers in het woud van subsidieregelingen moge blijken hoe ondoorzichtig en daarmee inefficiënt een en ander is. Een meer fundamenteel bezwaar tegen het subsidie-instrument is, dat de overheid per definitie niet in staat is om beter dan de markt op voorhand in te schatten welke innovaties het wel en welke het niet zullen halen.

Keuzes en prioriteiten

Nederland is te klein om overal voorop te lopen. Een klein land kan nu eenmaal vanwege zijn geringe omvang niet op ieder kennis terrein in de voorhoede van kennisontwikkeling en onderzoek opereren. Daarom is het van belang om goed aangesloten te blijven op ontwikkelingen in het buitenland. Veel

kennis kan worden vergaard door Nederlands talent in het buitenland te laten studeren en werken. Op deze wijze kan de vinger aan de pols worden gehouden bij de nieuwste ontwikkelingen aldaar. Dan kan wellicht bijtijds, in het begin van het innovatieproces, worden ingesprongen op de nieuwste ontwikkelingen in het buitenland. Een land als Japan heeft hier decennia lang ervaring in opgedaan, wat verklaart hoe het land ondanks een geringe nadruk op fundamenteel onderzoek in het verleden toch een technisch zeer vooraanstaande industrie heeft opgebouwd. De overheid kan hier een bijdrage leveren, bijvoorbeeld door aan goede studenten een beurs te geven voor vervolgstudie in het buitenland, te bemiddelen bij stages in het buitenland en dergelijke.

Finse ervaringen

Finland wordt de laatste jaren met een zekere regelmaat ten tonele gevoerd als een land met een succesvolle innovatiepolitiek. Finland voert al sinds het begin van de jaren '80 een bestendige en effectieve innovatiepolitiek, waarbij de overheid in veel opzichten het voortouw heeft genomen. In het innovatiebeleid ligt een sterke nadruk op het ontwikkelen van kennisnetwerken en het bevorderen van contacten tussen bedrijven in het MKB en het grootbedrijf. Door middel van zogeheten 'technology clinics' wordt het MKB in contact gebracht met aanbieders van nieuwe technologieën. Hiermee is Finland op dit vlak, het slechten van de technologiekloof tussen het grootbedrijf en het MKB, één van de meest succesvolle landen ter wereld. Het Finse succes is dus bepaald géén toevaltreffer, maar het gevolg van het gedurende decennia bewust bevorderen van een innovatiecultuur. De overheid speelt hierbij een cruciale rol, zowel bij het investeren in goed onderwijs als het organiseren van de belangrijkste kennisnetwerken. Voor zover er subsidies in het spel zijn, kenmerkt het Finse systeem zich door snelheid en weinig bureaucratie. Dat betekent, dat als een nieuwe technologie kansrijk lijkt te zijn, een subsidieaanvraag snel wordt afgewikkeld, opdat de kans niet verloren gaat.

Verbreding debat noodzakelijk

Innovatie gaat over meer dan alleen industriële technologie. Het innovatiedebat dient daarom te

worden verbreed naar andere terreinen. Daarbij moeten met name de handel en dienstverlening en zeker ook de overheid zelf nadrukkelijk in het debat worden betrokken. Nederland is van oudsher nu eenmaal meer een handels- dan een industrieland en heeft op dit terrein in de loop der eeuwen de nodige comparatieve voordelen opgebouwd. Ook hier vallen nog tal van procesinnovaties door te voeren. Een verdere verbreding moet betrekking hebben op sociale en maatschappelijke innovaties. Er zijn vele vernieuwingen door te voeren met betrekking tot bijvoorbeeld duurzaamheid, moderne werkvormen zoals telewerken of de arbeidsinzet van gehandicapten. Zulke innovaties vertalen zich wellicht niet direct in een hogere 'traditionele' groei, maar hebben alles te maken met het welzijn van grote delen van de Nederlandse bevolking. Ook dit aspect van innovatie, tot dusver nog volstrekt afwezig in het innovatiedebat, verdient alle aandacht. In de collectieve sector, tenslotte, kan innovatie bijdragen aan het verminderen van bureaucratie en administratieve overlast. Met het oog op de vergrijzing van de bevolking is het ook van eminent belang dat de overheid haar productiviteit opvoert en met zo min mogelijk mensen werkt. Des te groter is het toekomstige beschikbare arbeidsaanbod voor de marktsector.

Tot besluit

Innovatie mondt uit in nieuwe producten, diensten en processen. Het is daarom een belangrijke motor van economische vooruitgang. Het Nederlandse innovatieklimaat kent enkele sterke punten, maar is aan slijtage onderhevig. Daarom is het een goede zaak dat de overheid innovatie tot speerpunt heeft verheven. Innovatiebeleid is vooral een zaak van lange adem. Met name de kwaliteit van het onderwijs (meer aandacht voor talen en techniek) is van eminent belang. Verder dient de overheid voorwaarden te scheppen voor een gezonde economische groei. Een betere beloning voor schaars talent moet de knelpunten op de arbeidsmarkt oplossen. Tot slot zou het een goede zaak zijn als de innovatiesubsidies worden vervangen door een stelsel van kredietgaranties.

November 2004

Wim Boonstra (030 - 2166617)

W.W.Boonstra@rn.rabobank.nl